

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

На седници Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду одржаној 08. марта 2016. године, именована је Комисија за оцену докторске дисертације кандидата ЈЕЛЕНЕ НИШКАНОВИЋ под називом „ЕТНИЧКИ ИДЕНТИТЕТ И ПОИМАЊЕ КОЛЕКТИВНЕ КРИВИЦЕУ БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ”. Комисија је прегледала докторску дисертацију и подноси следећи:

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Основни подаци о кандидаткињи и дисертацији

Јелена Нишкановић је рођена 24.03.1984. године у Јајцу. Завршила је основне студије психологије на Филозофском факултету у Бањалуци, 2007. године са просечном оценом 9,6 одбравивши дипломски рад под називом „Анксиозност и агресивност у ратним дјечјим цртежима с обзиром на пол“. Током основних студија била је стипендиста Града Бањалука. Магистарске студије психологије је завршила на истом факултету 2009. године са просечном оценом 9,8. Тема магистарског рада је „Афективна везаност, емоционална компетенца и ризично понашање адолесцената“. Током магистарских студија била је стипендиста Министарства науке и технологије Републике Српске, Фонда др Милан Јелић. Докторске студије психологије на Филозофском факултету у Београду је уписала 2012. године.

Од 2008. године ради у Институту за јавно здравство Републике Српске као здравствени сарадник за истраживања у здравству. На наведеној позицији је учествовала у различитим истраживачким и превентивно-промотивним активностима у области јавног здравља, почевши од испитивања здравља становништва, процене ризичног понашања вулнерабилних група, утврђивања изражености фактора за настанак масовних незаразних болести до истраживања ставова јавности према особама оболелим од менталних поремећаја. Тренутно је активно укључена у два пројекта: у сарадњи са Министарством

здравља и социјалне заштите Републике Српске и Пројектом менталног здравља у Босни и Херцеговини учествује у планирању и спровођењу превентивних програма у менталном здрављу, члан је истраживачког тима у склопу истраживања „Увођење стандарда сигурности и квалитета у приватним здравственим установама Републике Српске“ који је подржан од стране Алијансе за истраживање здравствене политике и система при Светској здравственој организацији (Alliance for Health Policy and Systems Research - AHPSR).

Досадашњи истраживачки рад Јелене Нишкановић је резултирао објављивањем три научна и једним стручним радом. Такође, учествовала је на другим стручним скуповима са девет саопштења, од којих је пет објављено у целисти.

Дисертација Јелене Нишкановић, „Етнички идентитет и поимање колективне кривице у Босни и Херцеговини“ написана је на укупно 147 страна са литературом и прилозима. Коришћена литература садржи 105 референци, од којих већину чине савремени истраживачки радови објављени у релевантним научним часописима. Текст без прилога садржи 30 прегледних табела података, један графикон и једну слику. У прилогу, који је дат на шест страна, приказан је упитник кориштен у спроведеном истраживању.

Предмет и циљ докторске дисертације

Предмет ове дисертације је испитивање односа између етничког идентитета и прихватања и приписивања колективне кривице. Колективна кривица, тачније, њено прихватање представља непријатно емоционално стање које смо склони да избегавамо путем низа механизма као што је оправдавање агресивне акције насталим околностима (Lickel, Schmader & Barquissau, 2004), одбијањем да се размотри и прихвати могућност да су чланови властите групе починили неправедан догађај (Brascombe & Miron, 2004.) и другим разлозима. Посебна пажња придата је утицају потенцијално посредујућих фактора као што су слепи и конструктивни патриотизам, међугрупна солидарност, перцепција односа међународне заједнице, те израженост стресног ратног искуства. Branscombe (2004) истиче да наведени фактори, повезани са прихватањем и признањем неморалних дела, имају медијациони ефекат у односу социјалног идентитета и колективне кривице.

Оваквим испитивањем кандидаткиња је покушала утврдити механизме који леже у основи „парадокса групне идентификације“ тј. контрадикторног односа етничког идентитета и групне емоције као што је колективна кривица. Наиме, присутне су одређене дилеме у погледу утицаја етно-националне идентификације на прихватање колективне кривице те повратног утицаја наведене емоције на социјални идентитет (Fischer & Manstead, 2010). Док једни аутори (Doosije et al., 2004) сматрају да висока етничка везаност утиче на одбацивање прихватања колективне кривице, други (Roccas, Klar & Leviant, 2004) сматрају да је изразита везаност за групу нужан предуслов јављања осећаја одговорности и прихватања кривице за недела учињена у име групе. Уз то, јављање колективне кривице, услед сазнања да је група учинила неморална дела према другој групи, великим делом зависи не само од осећаја групне припадности него и од низа директних фактора, као што је суочавање са неморалним делима почињеним од стране властите групе, признање да су учињена неморална дела, те прихватање става да је групна одговорност могућа због злочина појединих представника (Brascombe, Sligoski & Kappen, 2004).

Испитивање нивоа прихватања и приписивања колективне кривице је размотрено и са аспекта разлика у искуству социјализације старијих генерација који су искусили живот у „братству и јединству“, те преживели ратна дешавања током 90-их година прошлог века, као и млађих генерација које су рођене након рата и одрасле у чистим етничким срединама.

Конкретнији циљеви истраживања су били следећи:

1. Испитати утицај етничког идентитета путем дејства посредних фактора (међугрупне солидарности, слепог и конструктивног патриотизма, перцепције односа међународне заједнице према властитој групи, стресног ратног искуства) на прихватање и приписивање колективне кривице;
2. Испитати утицај индивидуалистичких вредности тј. питања да ли група може бити одговорна због злочина њених појединих представника на јављање колективне кривице (прихватање и приписивање);
3. Испитати ниво приписивања и прихватања колективне кривице и евентуалне разлике међу млађом и старијом генерацијом становништва и у зависности од нивоа стресног ратног искуства.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

Кандидаткиња Јелена Нишкановић је поставила, образложила и проверила седам хипотеза.

Прва хипотеза је потврђена у свом првом делу, етнички идентитет је у позитивној вези са приписивањем колективне кривице, те са порастом нивоа етничке идентификације расте приписивање колективне кривице другој етничкој групи тј. Бошњацима. Међутим, није присутан статистички значајан линеарни однос етничког идентитета и прихватања колективне кривице.

Следеће три хипотезе тичале су се односа етничког идентитета и димензија колективне кривице путем посредних варијабли. Резултати добијени провером постављених хипотеза су указали да је утицај етничког идентитета на приписивање колективне кривице посредован моделом медијационих варијабли: слепог и конструктивног патриотизма, међугрупне солидарности, перцепције односа међународне заједнице и стресним ратним искуством, док у односу етничког идентитета и прихватања колективне кривице није присутан значајан индиректни ефекат наведеног медијационог модела.

Пета хипотеза се тичала питања групне одговорности и димензије прихватања и приписивања колективне кривице. Добијени резултати показују да је питање групне одговорности повезано са прихватањем и приписивањем колективне кривице, тачније, особе које сматрају да група може бити одговорна због злочина њених појединих представника су склоније да прихвате, али и да припишу колективну кривицу другима. Истовремено, идеја групне одговорности не посредује у односу етничког идентитета и прихватања тј. приписивања колективне кривице.

Шеста хипотеза се тичала разлика у прихватању и приписивању колективне кривице код старијих и млађих испитаника. Показало се да старији испитаници имају већи ниво приписивања али, парадоксално, истовремено и прихватања колективне кривице.

Коначно, седма хипотеза је претпостављала везу између стресног ратног искуства и колективне кривице. Према очекивањима, показало се да је стресно ратно искуство

значајан предиктор приписивања али не и прихватања колективне кривице тако су особе са већим нивоом стресног ратног искуства склоније приписивању колективне кривице Бошњацима.

Кратак опис садржаја дисертације:

У овој дисертацији је испитан однос етничке идентификације и прихватања тј. приписивања колективне кривице међу становништвом српске националности из Републике Српске, данас, две деценије након ратних сукоба у БиХ. Утврђиван је однос етничког идентитета, путем дејства посредних фактора: међугрупне солидарности, слепог и конструктивног патриотизма, перцепције односа међународне заједнице према властој групи, стресног ратног искуства и питања могућности групне одговорности - на прихватање и приписивање колективне кривице. Рад је, поред тога, укључио и проверу прихватања и приписивања колективне кривице међу различитим генерацијама становништва, рођених и одраслих у веома различитим друштвеним околностима. Из сваке генерације било је по 203 испитаника, који су чинили пригодан узорак, сви српске националности.

Добијени резултати указују да је етнички идентитет значајнији предиктор приписивања него прихватања колективне кривице. Етнички идентитет, самостално и посредством медијационог модела значајно придноси објашњењу приписивања колективне кривице док се, посматрајући појединачне варијабле у моделу, једино значајан допринос дају слепи патриотизам и перцепција неправичног односа међународне заједнице према Србима. Није присутан значајан индиректни ефекат медијационог модела у односу етничког идентитета и прихватања колективне кривице. Утврђена је позитивна корелација питања групне одговорности са прихватањем, и нешто нижа приписивањем колективне кривице. Очекивано, утврђен је већи степен приписивања него прихватања колективне кривице како код млађих тако и код старијих генерација испитаника. Но, млађе генерације су мање спремне како да прихвате, тако и да припишу колективну кривицу Бошњацима. Стресно ратно искуство је значајан предиктор приписивања, али не и прихватања колективне кривице.

Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Истраживања у овој области, као и теме етничког идентитета и колективне кривице су данас веома значајне у научном свету (што се види из објављивања таквих чланака у водећим часописима, научних пројеката и излагања на конференцијама). Поред научне вредности, од оваквих истраживања се очекује и да имају позитиван друштвени допринос и да помогну решавању реалних проблема у постконфликтним друштвима. Предмет истраживања, у бројним истраживањима је баш подручје бивше Југославије. До сада није било истраживања у овој специфичној области на подручју Републике Српске (за разлику од другог БиХ ентитета).

Поред друштвене релевантности, дисертација Јелене Нишкановић има значајне теоријске доприносе, као и доприносе у осмишљавању и спровођењу емпиријске анализе. Уводни теоријски део, није само прост увод у емпиријско истраживање, већ широка систематска анализа појма колективне кривице, и елемената који иду уз њу, у коју су инкорпорирани, али и критички анализирани бројни погледи, од теолошких и правних, до оних датих у најновијој и најрелевантнијој литератури из водећих психолошких, научних часописа.

Кроз специфичан истраживачки дизајн повезујући на иновативан начин низ потенцијалних медијационих варијабли, кандидаткиња даје оригиналан допринос одговорима на важна питања, око, у литератури неусклађених налаза о односу етничког идентитета и колективне кривице.

Полазећи од утицаја који колективна кривица може имати на процесе који леже у основи помирења, резултати добијени у овом истраживању пружају увид у однос етничког идентитета и прихватања и приписивања колективне кривице међу становништвом српске националности у контексту актуелних друштвених и политичких односа у Босни и Херцеговни, дајући основу за боље разумевање и подстицање емоционалних реакција које леже у основи веће спремности на помирење, односно сузбијање оних који су том помирењу препрека.

Закључак

Имајући у виду да је дисертација урађена у свему према одобреној пријави, да је оригинално и самостално научно дело, Комисија предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета да прихвати нашу позитивну оцену и кандидаткињи Јелени Нишкановић одобри јавну одбрану докторске дисертације: „Етнички идентитет и поимање колективне кривице у Босни и Херцеговини“.

У Београду, 06.04.2016.

Комисија:

др Небојша Петровић (ментор), вандредни професор
Филозофски факултет, Универзитет у Београду

др Драган Попадић, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет у Београду

др Јелена Срна, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет у Београду

Др Ирис Жежељ, доцент
Филозофски факултет, Универзитет у Београду